

La família Montcada comença, segons la llegenda, amb Dapifer de Montcada, que era senescal. **Història o llegenda?**

—Això són els orígens llegendaris. Entre els Barons de la Fama, els nou que van acompanyar, en les campanyes contra els sarraïns, l’Otger Cataló —el cap que el romanticisme situava en els orígens del nom de Catalunya— hi hauria un Montcada. Seria aquest dapifer —que era un càrrec militar. Això són orígens llegendaris que comencen a circular al segle XIV i el romanticisme recuperarà posteriorment.

—**El primer Montcada històric qui és?**

—Gràcies als estudis de mossèn Pla-devall o Santiago Sobrequés sabem que la família es coneix a partir de principis del segle XI, a l’època de la irrupció feudal. En aquests moments sortiran personatges d’aquesta família, com Guillem de Muntanyola o Guillem de Vacarisses, que, amb els seus contactes i relacions amb el comte Berenguer Ramon guanyaran aquest càrrec de Senescal, que és una espècie d’home important dins la cort que anirà assumint tasques sobretot militars.

—**A la cort de Ramon Berenguer I, el senescal era una espècie de cap de l’exèrcit?**

—Tenia funcions de Consell, com altres a la cort, però també militars: és qui condueix la host. Aquests són els orígens contrastats de la família. La zona original dels Montcada seria Osona (Muntanyola) i el Vallès (Vacarisses). A poc a poc, el seu contacte amb la cort, el seu ajut al comte en els seus enfrontaments amb els altres senyors de la terra, especialment a l’època de Ramon Berenguer I, els dona, com a possessió, el castell de Montcada.

—**El castell de Montcada de Vic?**

—No, un castell a Montcada, al Vallès Occidental. Després tindran el castell de Montcada a Vic, però el primer, el castell de Montcada inicial és el del Vallès. Era un castell important perquè controlava l’accés a la ciutat de Barcelona.

—**El nom del llinatge de venir d’aquí, doncs?**

—Exacte. Agafen aquest nom. Hi ha un primer senescal, en Guillem Ramon, que no és Montcada originàriament, sinó que casa amb una

“Els Montcada són un dels llinatges que configuren el nostre país”

Joan J. Busqueta és degà de la Facultat de Lletres de la Universitat de Lleida i ex-president de l’Institut d’Estudis Ilerdencs. El 2015 farà vuit-cents anys que la família Montcada va assolir el vescomtat de Bearn (1215) i hem parlat amb aquest historiador dels capítols més interessants d’aquest llinatge, omnipresent a la nostra història.

JORDI PLAY

Montcada i aquest tronc genera tota aquesta descendència.

—**El llinatge és molt llarg perquè de seguida se separa en branques, com la d’Aitona?**

—Sí, és un llinatge d’aquests que seran a tot arreu, com els Cardona. Un llinatge dels que configuren els nostres països. I seran presents arreu del nostre territori i més enllà. La branca antiga, per dir-ho d’alguna manera, serà aquesta del castell de Montcada i tindrà possessions a la zona de Girona

sobretot (Llagostera, entre d’altres), diversos indrets d’Osona i de Barcelona, a banda de Montcada mateix. A més estarà connectada amb els vescomtes de Bearn. Però, és clar, els Montcada acompanyen el comte de Barcelona en les seves conquestes i, abans d’anar a Mallorca i València, van a les terres de Tortosa i de Lleida. I aquí s’originaran aquestes branques importants de la Catalunya Nova. Acompanyaran Ramon Berenguer IV a Tortosa i allà guanyarà possessions...

—Es quedaran un terç, oi?

—Exacte, una part de les rendes i una part de la Senyoria de Tortosa. Aquesta branca serà la mateixa que diuen de Fraga: seran els Montcada de Tortosa i Fraga. I a Lleida, on assumiran el càrrec de castlans de Lleida...

—Què vol dir això?

—Des de la seva conquesta, el 1148, fins al 1228, que esdevindrà ciutat reial, Lleida és un domini compartit entre el comte de Barcelona i el comte d'Urgell. Per establir el seu poder a

la ciutat, tant el comte de Barcelona com el d'Urgell nomenen dos castlans, que són els seus representants a Lleida: l'un és el Montcada i l'altre és el Cervera. Aquest règim es mantindrà fins al 1228. D'aquesta línia del castlà de Montcada sortirà la futura línia dels Montcada d'Aitona. Aquesta branca es produeix en el moment que hi ha una connexió amb la corona: una filla de Pere el Catòlic, Constança d'Aragó, es casa amb un Montcada, en Guillem Ramon. El dot que aporta Constança

són precisament terres del Baix Segre: Aitona, Soses i Seròs. Després s'ampliarà la baronia amb Faió, Mequinensa... S'anirà ampliant cap a la zona de confluència del Segre i el Cinca, una zona molt rica. Allà s'havia mantingut una població musulmana molt important, amb els seus usos, els seus costums, el seu tipus de pagament. Això, ho ha estudiat molt bé la historiadora Marta Monjo. Els Montcada ho controlen però la població no canvia: són musulmans. El segle XVI els obliguen a convertir-se i passen a ser moriscos, però a començament del segle XVII els moriscos són definitivament expulsats. Però eren tan importants per a aquelles terres que els Montcada protestaran per les conseqüències d'aquesta expulsió. Fan fora tota la població que sabia treballar aquelles terres.

La Marta Monjo ho explica a *Sarraïns sota el domini feudal. La Baronia d'Aitona al segle XV*.

En el segle XIV es tornen a unir les dues branques, la de Tortosa-Fraga i la d'Aitona, i llavors és una branca molt potent.

—Aquesta és la principal branca dels Montcada?

—Hi ha la branca antiga i aquesta, que seria la nova. Aquesta és la que tindrà més relació amb el País Valencià. A Mallorca, els Montcada hi van el 1229 però són uns temeraris i hi moren dos dels membres il·lustres de la família, el senyor de Tortosa i un dels vescomtes de Bearn. S'avancen per voler ser protagonistes i tots dos moren. Seran oficialment enterrats en el que serà el primer dels panteons de la família. Aquest és a Santes Creus.

—Per què a Santes Creus?

—Perquè els Montcada el 1150 fan una donació de terres al Vallès perquè s'instal·li l'orde del Cister. Finalment no s'instal·laran allà sinó a Santes Creus, però els Montcada ho havien propiciat inicialment i hi tindran una vinculació molt forta. Per això aquests dos Montcada, que havien mort a la croada de Mallorca —el concepte, en aquell moment, era de croada—, seran enterrats a Santes Creus. Fins al segle XIV aquell és el mausoleu més important dels Montcada. Després en tindran dos més, un al monestir d'Avinganya (Seròs) i un altre a la nova nau de la

L'escut de la família Montcada en primer terme i, al fons, Joan J. Busqueta.

JORDI PLAY

als Montcada i els Cervera. Després es construirà el claustre, gòtic és clar, i la torre campanar.

—**Com arriben els Montcada a València?**

—Durant la conquesta potser hi ha menys intervenció dels Montcada que no a Mallorca, però la família aconseguirà també diverses possessions al nou regne: Xiva, Vilamarxant, Nules... I després tindran també moltes coses a Sicília.

—**El personatge més famós del llinatge serà Elisenda de Montcada, tercera muller de Jaume II??**

—Elisenda és molt coneguda. Després hi ha també el bisbe de Lleida, un bisbe de la Seu, un bisbe de Tortosa, un degà de València, etc. Estan implicadíssims sempre en l'àmbit de la cort i en l'àmbit de l'Església. Per exemple, un Montcada serà també el primer canceller de l'Estudi General de Lleida, que serà la primera universitat dels Països Catalans. Estan implicats a tot arreu. Elisenda de Montcada, que era de la branca d'Aitona, i germana d'Ot el Vell, es casa amb el rei Jaume II quan aquest monarca ja és bastant grandet. I just es casa quan s'està preparant la conquesta de Sardenya, per

—**Per això impulsa el monestir de Pedralbes?**

—És clar. Ella voldria també un monestir on promocionar la qüestió espiritual que també pesa molt en Jaume el Just, el rei. Elisenda té la imatge de Constança i la seva promoció d'un monacat femení. Els trinitaris no eren femenins i és Constança qui aconseguirà fer el primer monestir femení. Elisenda funda el monestir de Pedralbes i allà, després de la mort del seu marit, s'hi està molt temps, més de trenta anys. I fa allà també el seu mausoleu que, d'una banda, la mostra vestida de reina i, de l'altra, vestida de monja.

—**Una altra branca és la siciliana.**

—Sí, i a Sicília hi seran fins al segle XIX, pràcticament.

—**I aquí?**

—El segle XVIII passen a vincular-se amb els Fernández de Córdoba, els ducs de Medinaceli. Per això tota la seva documentació és a l'Arxiu Ducal de Medinaceli.

—**La branca directa dels Montcada, doncs, s'haurien diluït dins dels ducs de Medinaceli.**

—Si queda alguna cosa hauria de ser de la branca siciliana. Però la informació sí que és a l'esmentat arxiu dels Medinaceli, del qual hi ha còpies a Poblet. Gràcies a aquesta documentació s'han pogut fer aquests estudis nous.

—**Obre, doncs, una possibilitat de nous estudis històrics?**

—Sí, en Santiago Sobrequés va treballar molt la relació dels comtes amb la noblesa catalana de l'època; el nord-americà John Shideler també té un treball sobre els Montcada, editat per 62. Però falta treballar més l'estudi de la presència dels Montcada a la Catalunya Nova, a la reconquesta i la baixa edat mitjana.

—**De carrers Montcada n'hi ha a centenars de municipis i al País Valencià fins i tot n'hi ha un poble, a l'Horta. Tots vénen de la família Montcada?**

—Sí, com eren presents a molts llocs, els carrers de Montcada es diuen així perquè eren els propietaris originals d'aquelles terres. També el municipi valencià de Montcada ve d'aquí. Tots excepte el puig de Montcada de Barcelona que és qui dona nom al llinatge.

Àlex Milián

“Els Montcada estan sempre implicats en l'àmbit de la cort i l'Església”

Seu Vella de Lleida —precisament una de les naus aixecades per la família Montcada. Tots dos els ha estudiat molt bé la Francesca Espanyol, que és un historiador de l'art, i també en Pere Beseran. La capella dels Montcada és la dedicada a Sant Pere. L'Ot de Montcada, també conegut com Ot el Vell, pretenia que totes les restes dels Montcada dispersos en panteons i cementiris diversos fossin traslladats allà i la Seu Vella esdevingués el gran panteó de la família.

—**En aquell moment la Seu de Lleida s'estava ampliant?**

—El temple ja estava fet. El segle XIII ja s'havia consagrat el temple romànic i, precisament, el consagra un Montcada que era bisbe de Lleida. Això és el 1278. Però les capelles del costat del presbiteri, que eren romàniques, es refan amb estil gòtic gràcies

la qual enviaran el seu fill Alfons. Hi ha hagut una relació antiga entre els comtes de Barcelona i els Montcada i en aquell moment Ot el Vell era Cancellier del rei...

—**I casa la seva germana amb el rei.**

—Sí, al llibre *Lleida és femení* deia “entre el castell de la ribera del Segre i el palau de la ciutat esmerçava les seves hores la germana d'Ot de Montcada, dona Elisenda, que ja tocava els trenta anys i, o la maridaven com calia o, amb un bon dot, la reclouïen en la vida monàstica”. Potser al rei li convenia en aquest moment reforçar els seus lligams amb les cases nobles de Catalunya —per l'expedició a Sardenya. El cas és que casa amb Elisenda i ella té molt en ment els seus antecessors i, per exemple, l'acció que fa Constança pel monestir d'Avinganya.